

dek trwa jeszcze po utworzeniu biskupstwa praskiego w Czechach, ale zwolna zamiera. Wydaje się, że również i tutaj był Brzetysław tym księciem, który zamyka epokę pierwszych Przemyślidów. On był tym, który razem z Prokopem założył klasztor w Sazawie, sławny z swej twórczości w zakresie sztuki i literatury, fundację, która stała się ukoronowaniem dążności kulturalnych zachodniej gałęzi słowiańskiego chrystianizmu" (s. 619).

Na tym możemy zamknąć przegląd tylko szkicowo tu zarysowanej działalności zmarłego. Przez swoje pracowite, naukowo płodne życie Vaclav Chaloupecký dobrze zasłużył się nauce, szczególnie zaś nauce słowiańskiej; przez swą walkę o wyższe formy jedności narodowej i państwowej dobrze również zasłużył się swemu krajowi. Historycy zaś polscy jego dorobek naukowy, wychodzący daleko poza ramy dziejów czechosłowackich, we wdzięcznej zachowają pamięci.

Gerard Labuda

MACIEJ MURKO (1861—1952)

Dnia 11 lutego br. zmarł w Pradze przeżywszy lat 91 nestor współczesnej slawistyki profesor Maciej Murko. W osobie jego zeszała do grobu jedna z najwybitniejszych i najbardziej charakterystycznych postaci nauki słowiańskiej, uczonego, którego działalność naukowa stanowiła ogniwo łączące współczesną slawistykę z najdawniejszym okresem jej naukowej krystalizacji około pierwszej, wiedeńskiej, uniwersyteckiej katedry filologii słowiańskiej Franciszka Miklosicha. Droga życiowa Murki, syna chłopca słoweńskiego, ur. 10 lutego 1861 r. we wsi Drstela, w pow. ptujskim, wiodła go w związku z politycznym położeniem jego narodu przez cały ciąg życia z dala od kraju rodzinnego poprzez niemieckie miasta uniwersyteckie, Wiedeń, Grac, Lipsk aż na ostatnie lata pracy do czeskiej Pragi, gdzie danym mu było wreszcie całkowicie rozwinąć niepoślednie zdolności organizacyjne dla dobra rozkwitającego tam po pierwszej wojnie światowej najżywotniejszego i najbardziej wszechstronnego studium slawistycznego, opartego o najstarszą wszechnicę słowiańską, Uniwersytet Karola IV i świeżo założony z fundacji prezydenta Masaryka Instytut Słowiański („Slovanský Ústav“) z zakrojonym na szeroką skalę czasopismem „Slavia“, którego Murko był założycielem i pierwszym redaktorem. Poszczególne etapy tej drogi wiązały się ze zmiennymi fazami w rozwoju studiów slawistycznych na terenie Austrii i Niemiec, gdzie jeszcze w dobie rozpoczęcia przez Murkę studiów uniwersyteckich slawistyka nie była fachem dość ugruntowanym. Toteż młody Murko po ukończeniu gimnazjum niemieckiego (innych wtedy nie było) w Mariborze poświęca się początkowo studiom germanistycznym, chociaż równocześnie ulegając urokowi swego znakomitego rodaka Miklosicha zajmuje się coraz więcej krystalizującą się świeżo, a tak bliską sercu każdego Słowianina dziedziną slawistyki. Zainteresowania jego naukowe przesuwają się stopniowo tak wyraźnie, że uzyskując w 1886 r. doktorat jeszcze z zakresu germanistyki, jest już właściwie zdecydowanym slawistą-filologiem, któremu wykształcenie germanistyczne będzie przecież całe życie służyć ku poszerzeniu horyzontu naukowego i przyczyni się wielce do ugruntowania metody porównawczej w badaniach filologicznych i folklorystycznych, którą zawsze z takim mistrzostwem stosował. O właściwym kierunku jego zainteresowań i badań naukowych zdecydował jednak nie wpływ Miklosicha, ale następcy jego, Watrosława Jagicia, który objął katedrę wiedeńską w 1886 r., kiedy Murko składał doktorat. Mimo formalnego ukończenia studiów uniwersyteckich Murko brał gorliwy udział w zorganizowanym przez Jagicia pierwszym seminarium slawistycznym, wchodząc całkowicie w jego metody pracy i w szerokie pojmowanie zakresu filologii słowiańskiej jako nauki

nie tylko o języku i tekstach najstarszych, ale jako syntezy badań nad dziejami języków, piśmiennictw, kultury materialnej i folkloru ludów słowiańskich na tle ogólnego rozwoju kultury europejskiej. Łączyło się z tym rozbudzenie zainteresowań dla żywej twórczości ludowej i żywego języka z jego gwarami w ujmowaniu porównawczym, widoczne u wszystkich prawie adeptów sławistyki, którzy wyszli ze szkoły Jagicia. Ten kierunek zainteresowań i metod badawczych pogłębił się jeszcze u Murki w czasie półtorarocznego pobytu na studiach w Rosji (1887—1888), gdzie oddziałła nań silnie wpływ ówczesnych koryfeuszów sławistyki rosyjskiej Wiesjełowskiego, Pypina a zwłaszcza Busłajewa.

Po powrocie z Rosji Maciej Murko ogłasza pierwsze swoje na szerszą skalę zakrojone studium porównawcze historycznoliterackie pod tytułem „Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven“, wydane w r. 1890, które go stawia od razu w rzędzie najwybitniejszych historycznoliterackich komparatystów o szerokim horyzoncie myślowym, historycznym i socjologicznym. Równocześnie zaś spleca niejako dług swojej przeszłości z pierwszych lat studiów u Miklosicha i Jagicia, ogłaszając jedyną obszerniejszą pracę językoznawczą o enklitykach w mowie Słoweńców i kilka drobniejszych obserwacji nad budową form gramatycznych swego języka ojczystego. Potem zwraca się całkowicie do historii literatur słowiańskich na tle porównawczym, poświęcając teraz uwagę czasom nowszym, dziejom romantyzmu, w studiach nad twórczością Kollara i w syntetycznym dziele o wpływie niemieckim na początki romantyzmu wśród Słowian (Deutsche Einflüsse auf Anfänge der slavischen Romantik. I. Die böhmische Romantik. Graz 1897), w którym współczesne tendencje komparatystyczne w badaniach literackich wiążą się już z motywami z zakresu badań nad twórczością ludową, stopniowo coraz bardziej atrakcyjnymi dla autora. W tym czasie wchodzi Murko na drogę normalnej kariery uniwersyteckiej: habilituje się w Wiedniu w 1897 r., a wkrótce potem obejmuje (1902) katedrę sławistyki w uniwersytecie w Gracu (osieroconą przez przejście na emeryturę tamtejszego pierwszego przedstawiciela sławistyki, znakomitego badacza najdawniejszej kultury duchowej i początków piśmiennictwa wśród Słowian, prof. Grzegorza Kreka). Ustalenie się na lat 15 w styryjskim Gracu zbliżyło znów Murkę do Słowiańszczyzny południowej i zagadnień jej dziejów kulturalnych. W związku z tym wyszedł spod jego pióra szereg drobniejszych studiów o prądach umysłowych, pisarzach i utworach piśmiennictwa słoweńskiego i chorwackiego, ogłaszanych po czasopiśmie południowo-słowiańskich i niemieckich, a przede wszystkim w Jagiciowym „Archiv für slavische Philologie“, a ukoronowaniem tego działu jego badań były dwa ujęcia syntetyczne, przeznaczone dla szerszego forum naukowego „Geschichte der älteren südslavischen Literaturen“ (Lipsk 1908, s. X + 248) oraz w kilkanaście dopiero lat później ogłoszone doniosłe studium „Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven“ (Slavia IV, V i osobno: Praga i Heidelberg 1927, s. 184). Ma ono znaczenie nie tylko dla historii ruchu umysłowego wśród Słowian południowych zarówno pod berłem habsburskim jak i pod tureckim panowaniem, ale wskazuje także dowodnie, jak ścieranie się prądów reformacyjnych i kontrreformacyjnych było ważnym czynnikiem dla sformowania wspólnoty języka literackiego serbochorwackiego.

Równoległe z tymi studiami historycznoliterackimi prowadził Murko już wtedy coraz intensywniejsze badania nad ustną twórczością ludową i folklorem Słowian południowych, nie ograniczając się przy tym do pracy książkowej, ale podejmując badania w terenie w czasie wielokrotnych podróży i wędrówek po ziemiach jugosłowiańskich w latach 1909—1932 (z kilkoletnią przerwą w czasie wojny światowej). Owocem tych badań był obok rozpraw czysto etnograficznych (np. Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslaven, 1906, Das Grab als Tisch 1910, Zur

Geschichte der Heugabel 1929) przede wszystkim szereg cennych studiów nad epiką ludową południowo-słowiańską (Die Volksepik der bosnischen Mahommedaner 1909, Bericht über eine Reise zum Studium der Volksepik in Bosnien und Herzegovina 1913, Neues über südslavische Volksepik 1919), zamknięty syntetycznym zarysem: La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XX-e siècle (Paryż 1929). Przygotowywanego dużego dzieła na ten temat nie było mu już jednak danym dokończyć. Mimo to zawarte w jego studiach obserwacje nad splataniem się w epice ludowej serbochorwackiej składników pochodzenia literackiego z motywami czerpanymi bezpośrednio przez twórców ludowych z życia otaczającego czynią prace Murki podstawowymi elementami dla dalszych badań i uogólnień.

Trzecim wreszcie działem twórczości naukowej Murki były liczne studia z dziejów filologii słowiańskiej, którymi objął w mniej lub więcej wyczerpujących szkicach i charakterystykach — nieraz wprost w sporych książkach — działalność wszystkich prawie najwybitniejszych slawistów-filologów, przede wszystkim południowo-słowiańskich w. XIX i początków w. XX. Pisał mianowicie o Vuku Karadžiću, B. Kopitarze, V. Oblaku, J. K. Jirečku, K. Štreklju i wielokrotnie o mistrzach swoich: F. Miklosichu i V. Jagiciu. Prace te przynoszą wiele materiału historycznego, czerpanego „z pierwszej ręki“, z bezpośrednich wspomnień autora gromadzonych w ciągu długiego życia, ale zawierają też wyniki żmudnych nieraz badań analitycznych nad dorobkiem naukowym charakteryzowanych uczonych i dużo uwag i obserwacji natury metodologicznej, opartych na własnym bogatym doświadczeniu badawczym. Zamknięciem tego działu stało się ostatnie dzieło Murki, księga wspomnień „Paměti“ (wyd. Czeska Akademia Nauk i Sztuk, w serii Paměti, knihovna literárních vzpominek a korespondence, sv. 16, Praga, Fr. Borový, 1946, s. 256), dyktowana już tylko przez 90-letniego starca, którego siły fizyczne nie mogły sprostać żywemu i — do ostatnich miesięcy życia — pełnemu jasności umysłowi. Wspomnienia te dają nie tylko barwny obraz kolei długiego i tak bardzo urozmaiconego życia uczonego, ale przez charakterystykę poszczególnych środowisk naukowych i towarzyskich, w których się rozgrywały kolejne etapy jego życia i naukowej działalności, a więc Wiednia, Petersburga, Moskwy, Gracu, potem Lipska, wreszcie Pragi (od 1920 r.) wraz z sylwetkami wielu uczonych, z którymi się stykał czy współpracował — stanowią pierwszorzędnej wagi wycinek dziejów slawistyki ubiegłego siedemdziesięciolecia, bez którego nie można by się obejść przy kreśleniu ogólnych dziejów słowianoznawstwa.

Zasługi Murki około ogólnego rozwoju naszej gałęzi nauki są ogromne. Dotyczą one głównie ostatniego etapu jego działalności: pracy w Pradze, na katedrze filologii południowo-słowiańskiej w Uniwersytecie Karola IV, w redakcji czasopisma „Slavia“ i w Instytucie Słowiańskim. Dawniejsza działalność jego na katedrze w Gracu poświęcona była więcej osobistej pracy naukowej i dydaktycznej niż organizacyjnej w szerszym tego słowa znaczeniu. Dopiero opuściwszy Grac i obejmując katedrę slawistyki w Lipsku w 1917 r. (jako następcą A. Leskiena) znalazł w wielkim środowisku uniwersyteckim pole do rozwinięcia szerszej działalności organizacyjnej, która mimo zaledwie trzyletniego tam pobytu znalazła wyraz w stworzeniu przezeń wydawnictwa serii prac slawistycznych niemieckich pt. „Slavica“ wydawanych przez znaną firmę nakładową filologiczną K. Wintera w Heidelbergu, Redakcję tej serii zachował on mimo opuszczenia Lipska nadal niemal aż do wybuchu drugiej wojny światowej, wydając w niej kilkanaście kolejnych prac przeważnie młodszych niemieckich i słowiańskich slawistów. Po zakończeniu pierwszej wojny światowej Murko miał się w 1920 r. przenieść z Lipska do Zagrzebia, ostatecznie jednak osiadł w Pradze, gdzie jako profesor filologii południowo-słowiańskiej stał się inicjatorem i pierwszym kierownikiem słynnego Seminarium Słowiańskiego („Slovanský Seminar“) Uniwersytetu Karola IV, które skupiło w swym obrębie kilkanaście katedr

reprezentujących wszystkie działy slawistyki zarówno filologiczne jak i historyczne, etnograficzne i archeologiczne i wychowało pokaźny poczet młodszych sił naukowych, na których opiera się obecny rozwój slawistyki w Czechosłowacji i oddziaływanie jej na zewnątrz. Obok działalności uniwersyteckiej Murko przyczynił się wamnie do powstania centralnego organu slawistyki czeskiej, czasopisma „Slavia“, którego był wspólnie z prof. O. Hujerem organizatorem i pierwszym redaktorem. Po przejściu na emeryturę w 1932 r. stanął na czele założonego z fundacji prezydenta Masaryka Instytutu Słowiańskiego („Slovanský Ústav“) w Pradze i kierował jego pracami aż do wybuchu ostatniej wojny, przeżywając z nim razem ciężkie chwile za okupacji niemieckiej.

Kierownicza rola na stanowiskach dyrektora Seminarium Słowiańskiego, redaktora „Slavii“ i prezesa Instytutu Słowiańskiego w Pradze wprowadziła Murkę w bliższą styczność także ze światem naukowym polskim, z którym miał mało sposobności do zaznajomienia się w czasie pobytu w Wiedniu i w Gracu. Organizując praskie Seminarium Słowiańskie Murko przyczynił się do utworzenia w nim katedry języka i literatury polskiej i do powierzenia jej prof. Marianowi Szyjkowskiemu z Krakowa, który stworzył wkrótce około siebie spośród swych uczniów praskich aktywny zespół polonistyczny z pierwszym czeskim uczonym-polonistą, prof. Karolem Krejčím na czele. W związku z organizacją czasopisma „Slavia“ Murko odbył w 1923 r. razem ze współredaktorem prof. O. Hujerem pierwszą podróż po Polsce, odwiedzając wszystkie środowiska naukowe polskie w celu informowania i pozyskiwania współpracowników dla „Slavii“ wśród naszych uczonych. W tym czasie, bawiąc we Lwowie, zetknęli się przedstawiciele czescy także z piszącym te słowa — znanym zresztą Murce z czasu przejściowych studiów w Wiedniu w r. 1913/4 — i wystąpili wobec niego z propozycją przeniesienia się do Pragi na katedrę językoznawstwa porównawczego słowiańskiego dla skompletowania tamtejszego zespołu katedr słowianoznawczych. Pałace potrzeby organizacyjne i naukowe slawistyki w Polsce nie pozwoliły mi oczywiście przyjąć tej propozycji, ale przyczyniła się ona na zawsze do zacieśnienia moich stosunków z praskim środowiskiem slawistycznym. Drugi raz bawił Murko w Polsce w 1934 r. na II Międzynarodowym Zjeździe Slawistów w Warszawie i w Krakowie, otwierając go — w charakterze przewodniczącego poprzedniego, I. Zjazdu (w Pradze 1929 r.) — piękną przemową, w której podniósł wielką rolę nauki polskiej w rozwoju studiów slawistycznych i akcentował konieczność jak najściślejszej współpracy w tym względzie między wszystkimi narodami słowiańskimi i niesłowiańskimi. Było to ostatnie wystąpienie sędziwego już, lecz na podziw żywotnego uczonego na szerokim międzynarodowym forum nauki słowiańskiej, której rozwojowi patronował od tak wielu lat i zawsze *magna pars fuit*.

Tadeusz Lehr-Splawiński

TEODOR SATURNIK (1888—1949)

W drugiej połowie XIX i w początkach XX w. nauka czeska niewątpliwie zajmowała jedno z naczelných miejsc w dziedzinie badań słowianoznawczych. Wśród badaczy z tego zakresu wymienić należy m. i. dra Karola Kadleca, profesora Uniwersytetu Karola w Pradze, jednego z najwybitniejszych znawców historii praw słowiańskich. Obok pomnikowych prac z tej dziedziny uczony ten ma jeszcze i tę zastęgę, że zapalił do tej pracy naukowej i wykształcił (częściowo wspólnie z prof. Janem Kaprasem) grono młodszych pracowników nauki, którzy pracę tę prowadzili lub prowadzą dalej.

W tym gronie szczególne miejsce zajął od początku prof. Teodor Saturnik a to dzięki temu, że zainteresowania jego poszły głównie w kierunku badań nad